

УДК 332.142+338.22

МАТРИЦЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТРУКТУРНОГО ТИПУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Стебляк І.О.

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара

Виділено п'ять типів регіонів України за ознаками рівня урбанізації, галузевої спеціалізації, інноваційної складової, стану ринку праці і типу корпоративних структур. Побудовано матрицю трансформації структурного типу національної економіки України за регіонами і часовими інтервалами. В її основу покладено тип економіки регіону: індустріальний, сільськогосподарський, домінування і орієнтація на сферу послуг, промислово-аграрний. Визначено регіони, які зберегли і змінили тип свого економічного комплексу. Розроблено рекомендації з розробки ефективної структурної політики регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональна економічна політика, структурний тип, трансформація, матриця, комплекс.

Постановка проблеми. Інституціональні особливостями національної економіки є значні диспропорції у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів. Це зумовлено недосконалістю галузевої структури більшості регіональних господарських комплексів, їх низькою економічною ефективністю і конкурентоспроможністю, нераціональним використанням місцевих природних і трудових ресурсів. Деформована національна структура виробництва з переважним розвитком промисловості, концентрація якої є виключно непропорційною та зосереджується в деяких регіонах центру та сходу країни, потребує перегляду підходів до розробки і реалізації структурної політики [1, с. 63]. Підвищення ефективності стратегічного розвитку підприємств різних галузей національної економіки, а також їх взаємодії у рамках промислового регіонально-галузевого комплексу набувають особливої актуальності в нестабільному економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розробки і реалізації структурної політики держави і регіонів знаходиться у центрі уваги багатьох вчених. За результатами комплексного дослідження Гераймович В. Л. сформульовано напрямки державного регулювання структурного розвитку національної економіки, серед яких одним із важливих напрямків є допомога депресивним регіонам [2, с. 139]. У статті Гоманюк О. К. досліджено роль і місце промислової політики як системи інвестиційно-структурних перетворень, які направлені на зміну реального сектора, зростання виробництва, підвищення конкурентних переваг регіонів, конкурентоспроможності національної економіки і окремих її галузей, а також координацію економіки країни [3, с. 37]. Проскуркіною В. Є. доведено, що найголовнішим чинником, що спричиняє негативні тенденції в галузевій структурі економік старопромислових регіонів, слід вважати низьку інноваційну активність у цілому та її суттєві перекося в регіональному розрізі [4, с. 111]. Опрацьовані Захаркевич Н. П. методичні засади розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва дозволяють здійснювати комплексну оцінку конкурентних позицій галузі регіону, обґрунтовувати відповідні види стратегій та розраховувати соціально-економічну ефективність їх впровадження [5, с. 195]. У статті Проскуркіна

В. Є. запропоновано авторський підхід до оцінювання галузевої спеціалізації регіональних ринків банківських послуг [6, с. 134].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий добробок указаних авторів, слід визнати, що проблеми галузевої спеціалізації регіонів розглядаються ними в статті. Втім використання динамічного матричного підходу дозволить підвищити якість розробки і реалізації структурної політики. Як додатковий аргумент, слід вказати працю Гайдаєнко О. М., який на основі використання матриці аутсорсингу поповнив традиційну систему розробки стратегічних альтернатив для формалізації та уточнення стратегічних цілей підприємства [7, с. 170]. Тому нагальною є потреба у типологізації українських регіонів, яка слугуватиме основою для розроблення заходів регіонального розвитку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є ідентифікація структурного типу економіки регіонів в динаміці на основі матричного підходу і розробка на цій основі пропозицій щодо удосконалення структурної політики.

Виклад основного матеріалу. Фахівцями ЄС у рамках реалізації проекту підтримки регіонального розвитку виділено п'ять типів регіонів України за рівнем економічного розвитку [8].

Тип 1 – м. Київ. Найбільш урбанізоване місто України має хороший демографічний потенціал, найкращий економічний розвиток за валовим регіональним продуктом (ВРП) на душу населення, найбільшу кількість малих підприємств у країні, найвищу спроможність щодо передачі технологій та інновацій, в економіці переважає сфера послуг.

Тип 2 – високоіндустріалізовані та високоурбанізовані регіони з рівнем розвитку вище середнього, що вимагають стратегії радикального перетворення, і поділяються на дві групи: перша – Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області, друга – Луганська та Полтавська області. Характерні риси регіонів, що входять до першої групи, є такими: близько 50% регіонального економічного комплексу становить промисловість, зі значною часткою добувної промисловості або постачання електроенергії, газу та води; низька частка послуг та дуже низька частка сільського господарства; чітко виражений вплив великих підприємств, а також низька щільність малих підприємств; середні рівні інноваційності і спроможності щодо передачі технологій; більш

високий рівень зайнятості, нижчий рівень безробіття, високий рівень доходів населення і середній рівень бідності; серйозні екологічні проблеми, зокрема забруднення та обмежена площа лісів. Луганська область відрізняється від першої групи регіонів через нижчий ВРП на душу населення, менші капітальні активи та інвестиції в основний капітал на душу населення. Відмінними рисами Полтавської області є нижча щільність населення та урбанізація нижче середньої, висока частка сільського господарства у валовій доданій вартості (ВДВ) – близько 11%.

Тип 3 – високоурбанізовані, орієнтовані на послуги регіони, з середнім рівнем розвитку – його базою є: Харківська, Львівська, Одеська області, Автономна Республіка (АР) Крим, граничними випадками є: Київська, Миколаївська області. Економіка базових регіонів орієнтована на послуги (більше 50%), зі значною часткою будівництва, меншою часткою промисловості (16–26%), середньою часткою сільського господарства (8–12%). Київська та Миколаївська області є особливими, з дещо більшою часткою сільського господарства (12–15%) і меншою часткою послуг (42–48%). У регіонах цього типу ВРП на душу населення знаходиться на помірному рівні, як і продуктивність праці, а також обсяг інвестицій в основний капітал. Також Київська область займає друге місце після м. Києва по таким показникам: рівень інвестицій в основний капітал, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), щільність малих підприємств.

Здатність до впровадження інновацій та передачі технологій має значну внутрішню диференціацію, зокрема: висока – у Харківській, Одеській областях; помірна – у Львівській та Миколаївській областях, АР Крим; низька – у Київській області. Загальна ситуація на ринку праці регіонів цього типу є помірною: рівні зайнятості та безробіття знаходяться на середньому рівні, за винятком Львівської та Миколаївської областей, де ситуація є гіршою, економічний добробут у всіх областях нижче середнього, рівень бідності у більшості випадках низький.

Тип 4 – малі, дещо урбанізовані, агропромислові регіони з низьким рівнем розвитку, представлені дев'ятьма регіонами здебільшого західної частини країни, які мають багато спільних рис та можуть бути розділені на 3 підтипи залежно від їх специфіки: перший – Житомирська, Хмельницька, Черкаська області; другий – Волинська, Закарпатська, Рівненська області; третій – Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області. Спільними рисами регіонів цього типу є: висока частка сільського господарства у ВДВ – вище середньої, у більшості – значна (12–21%); частка послуг близька до середньої (42–52%), питома вага промисловості низька – у більшості випадків 15–25%. Винятком є Івано-Франківська область із часткою промисловості у ВДВ 36%, а сільського господарства – лише 12%. Регіони четвертого типу характеризуються низьким показником ВРП на душу населення, продуктивністю труда нижче середньої, низьким обсягом капітальних активів і рівнем інвестицій в основний капітал, непривабливістю для ПІІ, невеликою щільністю малих підприємств і малою часткою великих підприємств в обсязі продажів, за винятком Черкаської, Волинської та Рівненської області, в яких вона близька до середнього по країні.

Для регіонів четвертого типу характерна низька інноваційна спроможність (за виключенням Волинської області), гірші порівняно з середніми по Україні умови на ринку праці (за виключенням Закарпатської області) – нижчий рівень зайнятості, вищий рівень безробіття.

Тип 5 – найбільш проблемні регіони з низьким рівнем і темпами розвитку: їх базою є Кіровоградська, Херсонська та Чернігівська області, граничні випадки – Вінницька область (дещо краща загальна ситуація щодо розвитку) та Сумська область (відрізняється від бази переважно економічною структурою). Особливі риси цього типу: значне скорочення чисельності, старіння населення поряд із негативним сальдо міграції, низький рівень урбанізації. В економіці переважно домінує сільське господарство, частка промисловості мала,

Таблиця 1

Матриця трансформації типу структури національної економіки України за регіонами (областями) і часовими інтервалами

Час	Початок 90-их років минулого століття					
	Типи структури економіки	Індустріальний	Сільськогосподарський	Домінування сфери послуг	Орієнтація на сферу послуг	Промислово-аграрний
2014 к	Індустріальний	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська				
	Сільськогосподарський		Вінницька, Волинська, Херсонська, Тернопільська, Чернігівська			Кіровоградська
	Домінування сфери послуг			м. Київ		
	Орієнтація на сферу послуг	Харківська	Київська, Чернівецька		АР Крим, Закарпатська, Одеська, Львівська	
	Промислово-аграрний	Рівненська, Сумська	Черкаська, Житомирська області			Івано-Франківська, Миколаївська, Хмельницька

Джерело: розробка автором за джерелом [9]

частка сфери послуг – нижче середньої. Сумська область відрізняється від інших регіонів цього типу – меншою, але все одне доволі високою часткою сільського господарства (15%), високою часткою промисловості (41%), зокрема видобувної (14%), дуже низькою часткою послуг (33%).

Регіони цього типу відрізняються низьким ВРП на душу населення, низькою продуктивністю праці, низьким показником капітальних активів на душу населення, рівень зношування яких вище середнього поряд із малим обсягом інвестицій в основний капітал на душу населення та малим обсягом ПІІ на душу населення.

На основі проведеного дослідження побудовано матрицю трансформації структурного типу регіональної економічної політики (табл. 1).

Критерії віднесення регіонів до того чи іншого типу структури економіки полягають у такому: індустріальний тип – частка промисловості понад 30%; сільськогосподарський тип – частка сільського господарства перевищує частку промисловості, а частка послуг не перевищує 50%; домінування сфери послуг означає питому вагу послуг більше 60%, а орієнтування на сферу послуг – більше 50%, промислово-аграрний тип економіки ідентифікується, якщо частка промисловості перевищує або дорівнює частці сільського господарства, а частка послуг не перевищує 50%.

На діагоналі матриці наведено області України, які не змінили протягом отримання незалежності типу своєї економіки. Індустріальний тип притаманний Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській областям, сільськогосподарський – Вінницький, Херсонський, Тернопільський, Чернігівській областям. Домінування сфери послуг характерно для м. Київ, а орієнтація на цю сферу – для АР Крим, Закарпатської, Одеської, Львівської областей. Промислово-аграрну орієнтацію мають регіонально-економічні комплекси Івано-Франківської, Миколаївської, Хмельницької областей. Із сегмента індустріальних до орієнтованих на сферу послуг перемістилася Харківська область за рахунок інноваційного вектору розвитку, а Рівненська, Сумська – до промислово-аграрних за рахунок занепаду промислової складової. За аналогічної причини відбувся перехід Кіровоградської області із промислово-аграрного сегменту до сільськогосподарського. Позитивним слід визнати перехід регіонів сільськогосподарського типу до орієнтованого на сферу послуг (Київська, Чернівецька області), а також до промислово-аграрного (Черкаська, Житомирська області).

Найголовнішим чинником, що спричиняє негативні тенденції в галузевій структурі регіональних економік, а особливо економік старопромислових регіонів, слід вважати низьку інноваційну активність в цілому та її суттєві перекося в регіональному розрізі. Причому за інноваційною активністю старопромислові регіони (СПР) поділилися на дві групи: СПР-лідери (Дніпропетровська, Запорізька та Харківська області) та СПР з низькою інноваційною активністю (Донецька та Луганська області).

Структура вітчизняної економіки в цілому та старопромислових регіонів, зокрема, характеризується високою часткою сировинних галузей промисловості та високою матеріально- та енергомісткістю промислового виробництва. Довготривале використання дешевої робочої сили, енергетичних ресурсів та низьких транспортних витрат не створювало економічних чинників рішучих змін в галузевій структурі економіки регіонів, яка би забезпечувала динамічне зростання конкурентоспроможності економіки в цілому.

Вибір пріоритетів при структуруванні економіки окремих регіонів повинен відповідати таким вимогам: усебічне врахування економічних, екологічних, соціально-демографічних умов і факторів території; найбільш повне та ефективне використання існуючої в регіоні ресурсної бази; впровадження технологій, що відповідають сучасним світовим стандартам; розширення економічної самостійності регіону; формування конкурентного середовища, ринкової інфраструктури та ринкових механізмів саморегулювання економічних процесів; формування та накопичення інвестиційного потенціалу.

У свою чергу важливим орієнтиром структурної перебудови економіки є розвиток виробництва, які орієнтуються на місцеві ресурси або ж використовують у своїй діяльності вторинну сировину. Для регіональної економіки вкрай важливо здійснити стратегію ресурсозбереження, яка, з одного боку, забезпечує скорочення питомого витрачання природної сировини на одиницю кінцевої продукції, а з іншого – зменшує негативне навантаження на навколишнє середовище.

Нова структурна політика регіонального розвитку має стимулювати розвиток «точок зростання» та підтримки економічно менш розвинутих і депресивних територій. Для цього необхідно надавати державну підтримку суб'єктам господарювання, що створюють «точки зростання» (індустріальні парки) та розв'язують проблеми зайнятості населення, активізують економічну ініціативу, розвиток підприємництва на місцевому рівні.

Висновки і пропозиції. 1. На основі типологізації регіонів України за рівнем економічного розвитку побудовано матрицю трансформації структурного типу національної економіки за регіонами і часовими інтервалами. Її критична оцінка дозволила встановити рух спеціалізації регіональних комплексів від індустріальних і сільськогосподарських до промислово-аграрних і економіки послуг, що змінює роль України на світовому ринку.

2. Рекомендації з розробки ефективної структурної політики регіонального розвитку зводяться до такого: створення кластерів, активізація механізму державно-приватного партнерства, реалізація потенціалу програмного розвитку старопромислових, депресивних регіонів, малих міст і сільських територій.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні впливу географічної структури експорту-імпорту на розвиток національної економіки.

Список літератури:

1. Проскуркіна В. С. Промисловий регіонально-галузевий комплекс: аспекти ефективності управління стратегічним розвитком підприємств трубної галузі / В. С. Проскуркіна // Прометей. – 2013. – № 1. – С. 60-67.
2. Гераймович В. Л. Інвестиційна привабливість пріоритетних галузей агропромислового виробництва у регіоні / В. Л. Гераймович // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 138-145.
3. Царенко О. В. Загальносистемні особливості та пріоритети державної регіональної політики у галузі легкої промисловості / О. В. Царенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 2. – С. 36-40.
4. Орловська Ю. В. Трансформація галузевої структури економіки старопромислових регіонів України: пріоритети та орієнтири / Ю. В. Орловська, С. В. Літовченко // Економічний простір. – 2016. – № 106. – С. 103-114.
5. Захаркевич Н. П. Методичні засади обґрунтування регіональної стратегії підвищення конкурентоспроможності галузі / Н. П. Захаркевич // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3. – С. 192-199.
6. Гоманюк О. К. Оцінка та аналіз галузевої спеціалізації регіональних ринків банківських послуг / О. К. Гоманюк // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 128-135.
7. Гайдаєнко О. М. Стратегічне управління витратами на прикладі підприємств виноградарської галузі Одеського регіону / О. М. Гайдаєнко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4. – С. 168-173.
8. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики [Електронний ресурс]: аналіт. звіт / [Колін Меддок та ін.]; Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – Київ: [б. в.], 2014. – 342 с. – Режим доступу: <http://rozvytok.in.ua/library/download/file?fid=25.849>
9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

Стеблянко І.О.Днепропетровский национальный университет
имени Олеса Гончара**МАТРИЦА ТРАНСФОРМАЦИИ СТРУКТУРНОГО ТИПА
РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ****Аннотация**

Выделено пять типов регионов Украины по признакам уровня урбанизации, отраслевой, инновационной составляющей, состояния рынка труда и типа корпоративных структур. Построена матрица трансформации структурного типа национальной экономики Украины по регионам и временным интервалам. В ее основу положен тип экономики региона: индустриальный, сельскохозяйственный, доминирование и ориентация на сферу услуг, промышленно-аграрный. Определены регионы, которые сохранили и изменили тип своего экономического комплекса. Разработаны рекомендации по разработке эффективной структурной политики регионального развития.

Ключевые слова: региональная экономическая политика, структурный тип, трансформация, матрица, комплекс.

Steblianko I.O.

Dnipropetrovsk National University named after Oles Honchar

**TRANSFORMATION MATRIX OF STRUCTURAL TYPE
OF REGIONAL ECONOMIC POLICY****Summary**

Highlight five types of regions in Ukraine, which based on the level of urbanization, industry expertise, innovative component of the labor market and the type of corporate structures. The transformation matrix of structural type of the national economy of Ukraine was built by region and time period. It is based on the type of the region's economy such as industrial, agricultural, domination and focus on the service sector, industrial and agricultural. Were identify regions, which preserved and changed the type of the economic sector. The recommendations were developed for the effective structural policy of regional development.

Keywords: regional economic policy, structural type, the transformation matrix, a complex.